

Delen uit de Handelingen van de Algemene Beraadslaging in de Tweede Kamer over het wetsontwerp van de Woningwet

Geselecteerd door Gerard Anderiesen, directeur van de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties

14 maart 1901

De algemeene beraadslaging wordt geopend.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Voorbereiding: Mijnheer de Voorzitter! Uit naam van de Commissie van Voorbereiding en ik ben overtuigd dat ik dit ook mag zeggen namens ons geacht medelid, den heer Goekoop, die zeker ook tot zijn leedwezen, evenals tot het onze, door ongesteldheid verhinderd is hier tegenwoordigheid te zijn is het mij een hoogst aangename taak, der Regeering dank te zeggen voor de te gemoet komende, welwillende houding die zij betoond heeft tegenover de wenschen der Kamer, en meer in het bijzonder tegenover de voorstellen, die de Commissie, meenende daarbij te handelen in den geest van de Kamer, heeft geoordeeld te moeten doen.

[ ]

Ik ben dan ook op dit oogenblik in de aangename positie te kunnen verklaren, dat de Commissie niet noodig acht en dus ook niet voornemens is, van haar kant wijzigingen in het wetsontwerp aan de Kamer voor te stellen, een voornemen, waarvan zij natuurlijk door omstandigheden, die thans nog niet zijn te voorzien, mogelijkerwijs op een of ander punt zal afwijken.

De Commissie spreekt nog de hoop uit, dat het verder overleg tussen Regeering en Kamer er toe zal leiden de regeling van de gewichtige aangelegenheid, waarover dit wetsontwerp loopt, in veilige haven te brengen.

De Voorzitter: Ik wil er wel toe komen om met het oog op de bezwaren, bij sommige leden bestaande tegen onmiddellijk debat, de vergadering tot morgen te verdagen.

15 maart 1901

De algemeene beraadslaging wordt voortgezet.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Bij den aanvang van de algemeene discussie over het wetsontwerp betreffende de volkshuisvesting komt het mij niet ondienstig voor, eerst eens de kern van de eigenlijke woningquaestie na te gaan en den stand van het woningvraagstuk te overzien.

De woningtoestanden zijn kenschetsend voor de geheele maatschappij waarin wij leven. Het eigenaardige verschijnsel valt te constateeren, dat wij zien in onze maatschappij, dat degenen die het hardste werken, den ondankbaarsten arbeid verrichten, het minst van den rijkdom, dien die arbeid teweegbrengt, profiteeren en derhalve ook in kleine, ongelukkige kleine woningen gehuisvest zijn, terwijl zij juist de paleizen bouwen voor de rijken.

Onze steden beginnen, van buiten gezien, een steeds fraaier aanblik op te leveren. Wanneer men daar komt, aanschouwt men zeer fraaie huizen en villa's, maar achter die fraaie

huizen en villa's zien wij al spoedig de krotten en kleine huisjes der arbeiders, de menschen welke die fraaie huizen en villa's gebouwd hebben.

Ja, een deel van de arbeidersklasse woont in die mooie huizen, de dienstboden: maar zij wonen er om te schrobben en te schuren, en wel zeer dikwijls in de kelders, diep in den grond, terwijl zij slapen in de hanebalken.

De woningquaestie is vooral op den voorgrond getreden en scherper geworden door de ontwikkeling der grootindustrie en van het kapitalisme, omdat de grootindustrie de menschen van het platteland, dat steeds meer verarmde, naar de steden gelokt heeft. Het gevolg daarvan is natuurlijk een opeenhooping van arbeiders in de steden.

Wil dat nu zeggen, dat wij met alle middelen die ons ten dienste staan, moeten zorgen dat vooral in de steden niet te veel menschen uit het platteland zich komen vestigen?

Ik noem dit een bekrompen standpunt, waarvan men nooit tot een oplossing van de woningquaestie behoorlijk zal kunnen en willen medewerken.

De voordelen van dien trek zijn ook niet weg te cijferen.

Als voordeelen mogen genoemd worden, dat de revolutionnaire beweging er krachtiger door wordt, en dat in de steden meer frissche levenskracht wordt aangebracht door de nieuwe bevolking.

De dames uit de groote wereld hebben trouwens gaarne dienstboden van buiten en er zijn gemeentebesturen, die er de voorkeur aan geven om bijvoorbeeld politieagenten van het platteland te betrekken.

De vraag is nu, waar van dit Kabinet niets anders is te wachten, misschien van deze Kamer nog minder, of dit wetsontwerp onder bestaande verhoudingen voor de verbetering der volkshuisvesting genoeg zal doen.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, alles kan, zeer zeker, maar zullen de gemeenten het ook doen? Zij kunnen zeker de woningquaestie goed aanvatten, maar met dit wetsontwerp kunnen zij evengoed Gods water over Gods akker laten loopen. En dit is juist de zwakke zijde van dit ontwerp. Ik geloof niet dat er onder de tegenwoordige politieke omstandigheden veel van de gemeentebesturen te verwachten is in die richting, zij missen de noodigen "durf" om er flink wat aan te doen. Er zitten nog te veel huisjesmelkers, crediteuren van en aandeelhouders in hypotheekbanken in de gemeenteraden, die het het particulier initiatief niet te lastig zullen maken.

Bovendien zegt de Minister - en hier komt de kapitalistische aap eigenlijk uit den mouw - : "Waar in de practijk reeds een te waardeeren werkzaamheid op dit gebied is vertoond, ligt het geheel op den weg van den wetgever verdere ontwikkeling en toeneming van particuliere bemoeiingen te bevorderen, maar zeker niet om ze te verstikken door aan de gemeenten het monopolie van aanbouw te verzekeren althans het particulier initiatief een zoodanige concurrentie aan te doen, dat het wel verplicht zou worden dit terrein geheel aan de overheid over te laten".

De Minister is dus bang, dat aan het particuliere initiatief een doodelijke concurrentie zou kunnen worden aangedaan! De heeren particuliere huisjesmelkers en woningspeculanten hebben anders niet verdiend, dat men zoo grote gevoeligheid voor hen toont, en de philanthropische woningbouwers hebben zich niet zóó druk geweerd, dat men zoo verschrikkelijk bang behoeft te zijn om hun concurrentie aan te doen. Zij die goede woningen willen bouwen en niet veel rente willen trekken, zullen dit toch nog altijd kunnen doen.

[ ]

Ik zal niet beweren, dat deze wet niet is een stap in de goede richting, en ik zal gaarne medewerken tot haar totstandkoming. Men neme echter wel in aanmerking dat een eenigszins afdoende verbetering daarmee onder de huidige politieke omstandigheden volstrekt niet verkregen wordt.

[ ]

De heer de Waal Malefijt: Mijnheer de Voorzitter! Het vraagstuk dat ons thans bezighoudt, is zeker in hooge mate belangrijk. Allen die prijs stellen op een krachtig familieleven, en dat leven zooveel mogelijk willen bevorderen, zullen het met mij eens zijn, dat het van het hoogste belang is, dat het gezin een woning vindt waarin dat huiselijk leven tot zijn recht kan komen. De woningquaestie kan mijns insziens met recht genoemd worden het hart van de sociale quaestie. Ik voor mij zou bijna geen onderdeel van het groote maatschappelijke vraagstuk kunnen aanwijzen, dat niet in meerdere of mindere mate met het woningvraagstuk in het allernauwste verband staat. En juist ten aanzien van deze zaak staan Staat en maatschappij beiden schuldig aan groot verzuim.

[ ]

Inderdaad, het was hoog tijd dat de hand aan den ploeg geslagen werd. Men behoeft geen materialist te zijn om de groote beteekenis te erkennen die een frissche woning, waar lucht en licht vrijen toegang hebben, waar voor de gezondheid schadelijke invloeden worden geweerd en waar een behoorlijke ruimte voor de bewoners aanwezig is, op het gezin en daardoor op den welstand van de maatschappij in haar geheel uitoeft.

[ ]

Wij allen zijn daarvan overtuigd, en het rapport over dit vraagstuk, indertijd door de heeren Kruseman, Drucker en Greven ingediend aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen is reeds voldoende om zelfs den grootsten twijfelaar te overtuigen, dat ook in Nederland een woningwet waarlijk geen artikel van weelde is."

[ ]

Eigen aanbouw door de gemeente wordt ook door de Regeering [ ] niet wenselijk geacht, maar het particulier initiatief zal zooveel mogelijk worden gesteund, iets wat ik ook zeer juist acht.

Ik verschil op dit punt geheel van den vorigen spreker [ ] en ik hoop dat de gemeentebesturen daartoe niet zullen overgaan, en dat men veel meer gehoor zal geven aan de aansporing in het ontwerp gelegen en trachten op allerlei wijze particulieren aan te moedigen om den bouw van arbeiderswoningen ter hand te nemen.

Ik zeg arbeiderswoningen. De naam komt niet direct in het wetsontwerp voor, maar het is toch een feit, dat die woningen voor het grootste deel aan de werkende klasse ten goede zullen komen.

[ ]

Maar men vergeet dat, wanneer de gemeente geld geeft tegen een lage rente mits tegen behoorlijk onderpand om woningen te bouwen, zij dit ook kan doen aan vereenigingen door de werklieden onderling tot aanbouw van woningen gevormd. Dit is een punt in deze wetgeving, dat van groot gewicht is.

[ ]

Wanneer op deze wijze gehandeld wordt zal stichting van arbeiderswoningen door de werklieden zelve zeer gemakkelijk worden gemaakt, wanneer men slechts zorgt, dat men in de statuten van zulke werklieden-bouwvereenigingen de nodige waarborgen heeft dat de renten en de aflossing van het kapitaal zullen kunnen worden opgebracht.

[ ]

Ten slotte wensch ik nog mijn sympathie te uiten voor het algemeen beginsel, waarvan dit wetsontwerp uitgaat en dat geheel overeenkomt met hetgeen ook Patrimonium in zijn Sociaal Program als wenschelijk heeft uitgesproken.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch hulde te brengen aan de Regeering voor den arbeid, dien zij, in overleg met de Commissie van Voorbereiding, heeft besteed aan dit ontwerp.

De heer Drucker verklaart, dat de Commissie daarbij gemeend heeft te handelen in den geest van de Kamer. Dat zal wel zoo zijn en daarom is het voor mij niet aangenaam om aan deze discussie deel te nemen, want ik erken, dat ik op dit punt niet het algemeen gevoelen deel, dat ten deze in de Kamer bestaat. Reeds meermalen heb ik ondervonden, dat het moeilijk is in zaken als deze een eigen opinie te hebben, zonder, althans buiten de Kamer, bloot te staan aan allerlei onaangename verdachtmakingen. Vroeger bleven die dingen buiten deze muren, maar tegenwoordig worden die onaangename opmerkingen ook hier niet gespaard.

Ik ga niet uit van datgene waarvan vele leden van deze Kamer uitgaan, dat wij hier schuldig staan aan groot verzuim en dat de slechte woningtoestanden een gevolg zijn van het systeem van onthouding, want de slechte woningtoestanden zijn daarvan in het geheel niet het gevolg.

De oorzaak ligt eenvoudig daarin, dat onze voorouders vaak heel slechte woningen bouwden, en dit niet alleen voor de arbeidenden, maar ook voor den gegoeden stand. Wanneer men maar gaat kijken in steden als Amsterdam, of welke oude stad ook, dan staat men verbaasd over de stomme manier waarop tal van woningen ingericht zijn. Ook zal men moeten erkennen, dat door de ontwikkeling van de maatschappij een massa menschen opeengeroopt zijn, aan wier behoefte aan woningen niet kan voldaan worden.

Er zijn in deze wet twee zaken waartegen ik groote bedenkingen heb. De een betreft de ont-eigening, maar ik zal daar nu niet over spreken, omdat het zeer zeker in uw bedoeling, Mijnheer de Voorzitter ligt, om die zaak te behandelen wanneer wij aan dat aparte hoofdstuk zullen gekomen zijn. Hetgeen ik nu alleen te zeggen heb betreft de autonomie. Dit is een punt waar ik altijd veel voor gevoeld heb en het heeft mij wel eenigermate verbaasd, dat daarmede van alle kanten van de Kamer zoo luchtig wordt rondgesprongen, als op dit ogenblik het geval is.

Het is mogelijk dat een materie geregeld wordt door het Rijk, maar dat aan de gemeente wordt opgelegd de wet uit te voeren; maar het is ook mogelijk dat de regeling wordt opgedragen aan de gemeente zelf.

Wij kunnen niet in abstracto zeggen: dit of dat is een goede woning; dat hangt geheel af van den toestand in een bepaalde gemeente. Wanneer men bij voorbeeld hoort dat er menschen wonen in een woning van turf, dan klinkt dit voor een stedeling heel armzalig maar ik heb van die turf-woningen gezien, die ik verre zou verkiezen boven sommige kamers in een van de groote kazernesgebouwen in de groote steden, waar men wel leeft tussen steenen muren, maar waar men overigens alle vrijheid mist, waar men buiten zijn kamer op geen enkel punt zijn eigen baas is. In een woning op de hei, al is die dan ook van turf, is men evengoed beveiligd tegen kou of warmte; men is er zijn eigen baas en heeft er ook geen last van burens, pianisten en dergelijke.

Welk stelsel wordt ons nu hier aangeboden? Doet de Regeering, die zelve geen regelen stelt, maar alleen aan de gemeenten beveelt regelingen te maken, nu verder alles over aan de autonomie van de gemeenten?

Hierbij wordt aan de gemeenten bevolen iets te doen, maar wanneer de gemeente dit heeft gedaan, dan wordt de regeling onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

Ik vraag of het mogelijk is de gemeentelijke autonomie meer op te heffen dan door dit wetsontwerp wordt gedaan.

Wanneer men vraagt: wilt gij dan niets; dan antwoord ik, dat in hoofdzaak den weg, dien men inslaat, goed acht, maar dat men meer vertrouwen in de gemeentebesturen had moeten stellen.

Om deze reden zie ik niet zoo groot heil in dit wetsontwerp als de sprekers die mij vooraf gingen hebben gedaan.

De heer van de Velde: Mijnheer de Voorzitter!

Ik wensch er nog te wijzen dat dit wetsontwerp zich te veel bepaalt tot het bouwen van huizen. Maar een huis bestaat niet enkel uit romp en dak.

Men moet toch de omringende terreinen hebben om in een behoorlijke rioleering te voorzien, die even noodig is als een dak. Er is in dit wetsontwerp te weinig gelet op de gevolgen van het bouwen van een huis op een willekeurig punt, bijv. van rioleering.

Verder meen ik uit het gesprokene door enkelen op te maken, dat het woord 'volkshuisvesting' bij deze wet te veel gebruikt wordt in den uitsluitenden zin van het volk, van sociaal zwakken in onze maatschappij.

Ik geloof dat dit niet verstandig is, want naast dien stand staan vele anderen, die wel sociaal iets sterker zijn, maar die toch voor dezelfde moeilijkheden staan. Ik wensch te wijzen op den toenemenden revolutiebouw in de steden. Daartegen wordt ook in dit wetsontwerp niets gedaan. En hier geldt het toch een kring der burgerij die wonen moet in de kaartenhuisjes der revolutiebouwers, die ook mede betaalt in de gemeentebelastingen en die daaronder dagelijks lijdt.

Nu weer staan wij wederom voor een wetsontwerp, waarop weer met den dwang op de bevolking gewerkt wordt. Wel is waar verzacht door een fluweelen schroef en in den beminlijken vorm gehuld van een police de famille, die hier en daar de gezinssfeer aantast.

De vraag komt bij mij op: zal deze proef tot het beoogde doel leiden? Ik hoop het echter en voeg er bij, dat, indien de Regeering aan sommige wenschen dezerzijds te gemoet komen wil, wij op den goeden weg kunnen komen en dat het wetsontwerp een eerste stap is om tot een goede eindregeling te geraken.

De heer de Boer: Mijnheer de Voorzitter! Ik behoor tot hen die met groote ingenomenheid de indiening van dit wetsontwerp hebben begroet.

Ik ben begonnen met toe te geven dat Staatstusschenkomst voor de goede behartiging van dit volksbelang bij uitnemendheid niet kan worden gemist, maar de onvermijdelijke nadeelen aan het altijd centraliseerend karakter dezer Staatstusschenkomst verbonden, zijn ook bij dit wetsontwerp niet vermeden en zullen bij de toepassing er van zeker in het licht treden. Ik zeg dit niet om het te uiten als een grief tegen den Minister of tegen de Commissie van Voorbereiding, die ik gaarne hulde breng voor de zorg aan de samenstelling besteed.

Wat is, zoal niet de eenige, dan toch de hoofdoorzaak van de onbevredigende woningtoestanden? Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof niet veel tegenspraak te ontmoeten wanneer ik als hoofdoorzaak daarvan noem: de duurte van den grond die noodig is om de huizen te bouwen. Die onzinnige opdrijving van de prijzen van bouwterreinen is de grootste oorzaak dat de stedelijke bevolking, opeengepakt, in nauwe en ongezonde woningen moet verblijven. Wie het nu ernst is met het verbeteren van woningtoestanden, moet trachten het kwaad in den wortel aan te tasten.

Ik zal hierbij, Mijnheer de Voorzitter, komen aan de grenzen van het verboden terrein, de onteigening, waarvan de bespreking door u tot de paragrafen is uitgesteld.

Waar dit stukje grond beschikbaar is komen de woningen vanzelf wel, en omgekeerd, waar men deze quaestie niet onder de oogen durft zien, zullen al de voorgestelde maatregelen

niets, of laat ik zeggen, zeer weinig helpen. En juist dat eene noodige mis ik in deze wet, een wet die ik daarom voor het platte land van zeer weinig betekenis acht, maar die ik overigens om de vele gewichtige bepalingen voor de toekomstige ontwikkeling van onze dicht gebouwde gemeenten gaarne zoo spoedig mogelijk in het Staatsblad zal zien geplaatst.

De heer Goeman Borgesius, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Zou het wel noodig zijn voor de Regeering om thans nog eens opnieuw voor de Kamer uiteen te zetten het groote belang om betere volkshuisvesting, de noodzakelijkheid om maatregelen te nemen tot verbetering van de woningtoestanden in Nederland?

Ik geloof het niet. Daaromtrent toch bestaat op dit oogenblik, mag ik wel zeggen, een communis opinio. De geachte afgevaardigde uit Veendam, de heer Schaper, heeft hedenmorgen nog eens in schrille kleuren het treurige van sommige woningtoestanden in verschillende streken van ons land uiteengezet.

De bedoelde partijgenoot van den geachten afgevaardigde uit Veendam stond na mijn lezing op en zeide: weest niet tevreden met de arbeiderswoningen die de heer Borgesius u wel zou willen geven, maar weest eerst tevreden als gij, evenals de rijken, in villa's woont.

Ik zal daarover thans niet uitweiden, maar wil dit toch zeggen, dat, naar mijn innige overtuiging, indien ooit, wat ik niet hoop of verwacht, een dergelijke in zijn oog ideale staat zou ontstaan, dit wel tot gevolg kan hebben, dat vele rijken worden nedergehaald en in kleine woningen moeten wonen, maar dat nooit allen in Nederland zullen wonen in paleizen en villa's.

Een van de sprekers, de heer Lohman, heeft gezegd, dat men schromelijk overdrijft, indien men beweert dat de slechte woningtoestanden in Nederland zijn toe te schrijven aan de toepassing van het *laisser faire*, *laisser passer*, aan verzuim van Regeeringswege.

Neen, zegt de heer Lohman, het groote kwaad is hierin gelegen, dat jarenlang zoo slecht is gebouwd, dat men daarvan nu de treurige vruchten plukt. Goed, ik neem dit aan, maar waarom, en zie hier het verzuim van de overheid, heeft men voortdurend toegelaten, dat er zoo slecht gebouwd werd?

In het wetsontwerp staat, dat de gemeente zelf arbeiderswoningen mag bouwen, indien dit tot richtige uitvoering van de wet noodig blijkt, indien dus de nood groot is en anderen het niet doen. Wat heeft nu het congres bepaald? Dit dat de gemeente zelf moet gaan bouwen voor zoover het particulier initiatief onvoldoende blijkt. Wat is nu het verschil? Groot is mijns inziens het verschil niet, en nu heeft de heer Schaper er wel bijgevoegd, dat hij die laatste woorden er ook liever af had, maar dan verandert de conclusie geheel van beteekenis. Dat beroep op het gezondheidscongres was dus minder *ad rem*, en ik geloof te mogen zeggen, dat in de laatste vergadering van dat congres de hoofdbeginselen van het wetsontwerp bijna eenstemmig zijn goedgekeurd.

De heer Lohman weet daartegen niets anders aan te voeren, dan dat men bij de behandeling van deze wet vertrouwen moet stellen in de gemeentebesturen. Dat wil ik gaarne tot zekere hoogte met hem doen. Maar men kan ook te veel vertrouwen geven. En als men uit ervaring weet, dat er vele gemeentebesturen zijn die datgene wat ook zonder groote geldelijke uitgaven in het belang der volksgezondheid kon worden gedaan, hebben nagelaten, dan moet daarmee rekening worden gehouden.

Wij hebben het in de schriftelijke gedachtenwisseling gezegd en ik wil het herhalen, ook wij stellen ons niet voor, dat zelfs als dit wetsontwerp onverzwakt en ongewijzigd tot stand komt, de woningtoestanden in de allereerste jaren reeds aan ons ideaal zullen beantwoorden. Er zal in lange jaren nog veel te doen overblijven. Wij beschouwen deze wet slechts als een stap, maar zeer gewichtige stap in de goede richting. Het zou ons zeer verheugen indien

wij bij onze poging om een bevredigende regeling van het woningvraagstuk tot stand te brengen niet op enkele partijen, maar op de medewerking van de groote meerderheid der Kamer mochten kunnen rekenen.

□

19 april 1901

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Voorbereiding, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar zienswijze over het wetsontwerp mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij aangenaam aan de Kamer te kunnen mededeelen, dat de Commissie eenparig adviseert, het wetsontwerp aan te nemen.

Het wetsontwerp komt, op verzoek van den heer de Savornin Lohman, in stemming, en wordt met 72 tegen 4 stemmen aangenomen.

Amsterdam versus Rotterdam

Natuurlijk vonden Amsterdam en Rotterdam er ook iets van. Adressen worden ingediend. Typerend dat het adres van Amsterdam is ingediend door de gemeenteraad (positief over de wet, maar de rol van Gedeputeerde Staten is te groot, het toezicht moet anders, geleidelijke invoering nodig vanwege te groot aantal onbewoonbaarverklaringen en pleidooi voor de mogelijkheid ook uitbreidingsplannen vast te stellen - en dus de mogelijkheid voor onteigening te openen - voor gebieden die niet precies grenzen aan de bebouwde kom, bijvoorbeeld voor uitbreiding ten noorden van het IJ, naar Schiphol, naar Watergraafsmeer) en in Rotterdam door grondeigenaren, die vinden dat onteigening louter in het algemeen belang en niet in het gemeentelijk belang mag gebeuren. Ze spreken ook hun zorg uit over de dreigende hoge huren en dus dakloosheid en voor Engelse toestanden.

(Bijlagen Tweede Kamer (34.6, blz. 83), uit het 'verslag')

Ten slotte wordt opgemerkt, dat in het aanhangige ontwerp veel is ontleend aan de Engelsche wet; de resultaten der Engelsche wetgeving op het gebied van volkshuisvesting zouden echter niet zoodanig zijn, dat navolging daarvan geraden is.

Conclusies van de adressen:

Amsterdam: **De gemeenteraad vleit zich, dat de Kamer door wijziging van het ontwerp aan zijne bezwaren te gemoet zal komen.**

Rotterdam: **Adressanten verzoeken de Kamer met aandrang hare goedkeuring aan het wetsontwerp te onthouden.**